

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

32-ste JAARGANG, NUMMER 5, MEI 1996

ISSN 1381-5199

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS**DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDRAGEN**

**Redactie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95**

EEN GOEDE BIOGRAFIE VAN GORTER MOET NOG GESCHREVEN WORDEN

IN FEBRUARI 1973, meer dan drieëntwintig jaar geleden dus, verscheen het proefschrift van Herman de Liagre Böhl, dat - zoals de ondertitel aangaf - handelde over de politieke activiteiten van Herman Gorter in de jaren tussen 1909 en 1920¹. In zijn 'Woord vooraf' verklaarde de auteur:

"Aan publicaties over Gorters literaire werk heeft het tot nu toe niet ontbroken . . . Het propagandawerk dat Gorter in de arbeidersbeweging verrichtte, werd tot op heden echter opvallend weinig belicht. Dit proefschrift werd geschreven met de bedoeling in deze leemte te voorzien. Het behandelt vrijwel uitsluitend de politieke aspecten van Gorters leven. Bij deze beperkte opzet is uitgegaan van de overweging dat Gorters poëzie reeds uitvoerig onderzocht en beschreven werd . . . Bovendien voelde ik mij, als historicus, weinig geroepen mij onbeslagen op het ijs van de neerlandistiek te begeven . . . Het wachten is nog steeds op degene, die een alomvattende beschrijving van het leven van de dichter-socialist zal geven."

Dezer dagen is opnieuw een door De Liagre Böhl geschreven boek over Gorter verschenen, dat pretendeert een synthese van diens leven en werk te zijn, een biografie die voor het eerst een alomvattend overzicht daarvan zou geven². Daarvan is echter geen sprake. In een van de vele recensies in de dagbladen (*Het Parool* van 2 mei j.l.) werd van het boek gezegd: "...een hoogtepunt in het in ons land snel tot bloei gekomen genre van de biografie is het niet." Dat is zacht uitgedrukt.

Een kleine kwarteeuw geleden voelde de schrijver van het proefschrift zich niet bevoegd om over Gorters dichtwerk te schrijven, dat trouwens door anderen reeds grondig was besproken. In de sindsdien verstreken jaren hebben weer anderen zich er niet minder grondig mee bezig gehouden. In een zogenaamd 'complete' biografie moest uiteraard niet slechts aan Gorter de socialist, maar ook aan Gorter de dichter aandacht worden geschonken. Vandaar dat men in de 'Inleiding' kan lezen dat "deze studie een overzicht [geeft] van Gorters leven en werk in de context van zijn tijd, waar-

1) Dit proefschrift hebben wij destijds [in *Daad & Gedachte* van april 1973] uitvoerig besproken. Wij hebben het om diverse redenen geprezen, maar tevens geconstateerd, dat De Liagre Böhl meer dan eens Gorter volledig had misverstaan, dat hij hem ongelijk scheen te geven waar Gorter ons inziens gelijk had en omgekeerd.

2) Herman de Liagre Böhl, *Met al mijn bloed heb ik voor u geleefd - Herman Gorter 1864-1927*, 560 blz. Uitgeverij Balans, Amsterdam. Tot dusver verscheen een dure gebonden uitgave, die maar liefst 85 gulden kost (!).

bij de dichterlijke *en* de politieke activiteiten zoveel mogelijk gelijkwaardig worden belicht." Bij lezing van de navolgende hoofdstukken merkt men al spoedig, dat de twee terreinen van Gorters werkzaamheid allerminst 'gelijkwaardig' worden belicht. Dat zijn leven in de context van de tijd zou zijn geplaatst hebben wij niet kunnen ontdekken. Hoogstens hebben wij enkele zwakke pogingen daartoe gesignaleerd.

Het zogenaamd aan het leven van Gorter gewijde boek bestaat uit vijf delen. De eerste twee - respectievelijk *Mei* en *De school der poëzie* getiteld en genoemd naar door Gorter vervaardigde dichtwerken - zijn niet meer, maar ook niet minder dan een geleerde verhandeling over dichtkunst en literatuur. Niet over *Gorter* gaat het daar, op zijn hoogst - zonder dat er ook maar iets nieuws vermeld wordt - over de heel jonge Gorter en vervolgens over de student en de leraar aan een gymnasium. Hoofdzakelijk gaat het over dat wat Gorter zoal vóór 1897, het jaar waarin hij tot de SDAP toetrad, heeft *geschreven*. Vele, vele bladzijden lang houdt De Liagre Böhl zich bezig met Gorters *Mei* en andere verzen. Hij vergelijkt dat werk met dat van andere bekende en op de voorgrond tredende dichters van die dagen, over wie zo uitvoerig wordt gesproken, dat Gorter bijkans op de achtergrond verdwijnt.

Het is blijkbaar zulk een vergelijking met het literaire werk van anderen, wat deze 'biograaf' verstaat onder "plaatsing in de context van de tijd". Wie bij het lezen van die woorden verwacht het nodige over maatschappelijke verhoudingen te vernemen, komt bedrogen uit.

De genoemde eerste twee delen beslaan bijna de helft van het boek. De drie delen die volgen heten *De sociaal-democratie*, *Oorlog en revolutie* en *Bij de nederlaag der revolutie*. De Liagre Böhl heeft het klaargespeeld ook daarin, voor literatuur-liefhebbers verrassend grote, voor anderen teleurstellend grote hoeveelheid literatuurbeschuwing te verwerken. Wat De Liagre Böhl presenteert als de maatschappelijke opvattingen van Gorter en Marx bevat allerhande uitspraken die niet onweersproken kunnen blijven. Wat hij als de zienswijze van laatstgenoemde meent te verstaan komt af en toe neer op klinklare onzin.

Hij spreekt bijvoorbeeld op blz. 215 van "de marxistische voorspelling dat in de naaste toekomst door mensenhanden een paradijselijk geluk op aarde verwezenlijkt kon worden." Men vraagt zich af waar hij het vandaan haalt. Daartegenover staat dat hij terecht Gorters opvattingen uit de beginjaren van deze eeuw als "kautskyans marxisme" karakteriseert en even terecht constateert, dat dit als "sociaal-darwinisme" kan worden getypeerd. Wie er onkundig van is dat met dit sociaal-darwinisme van Kautsky later door Karl Korsch de vloer is aangeveegd, verneemt dit niet uit het boek.

De Liagre Böhl spreekt over de Doema-revolutie als hij het heeft over de Russische revolutie van 1905. Alsof deze zich destijds hoofdzakelijk in het toenmalige Russische parlement in St. Petersburg afspeelde.

Gorter zou volgens De Liagre Böhl door Dietzgens filosofie "gesterkt zijn in zijn behoefte aan een voluntaristische interpretatie van het historisch materialisme". Naar onze mening berust deze bewering op een volslagen misverstand.

In het hoofdstuk, dat handelt over de partijtwisten, die tenslotte tot het Deventer congres en de splitsing van 1909 hebben geleid, slaat De Liagre Böhl de plank meer dan eens grondig mis. Wat hij brengt is een slechte samenvatting van de gebeurtenissen. Een van de meest krasse blunders staat op blz. 290 waar hij geheel in strijd met de feiten vermeldt, dat Troelstra op het Utrechtse congres van 1906 hersteld werd in de positie van hoofdredacteur van *Het Volk*. De waarheid is volstrekt anders:

In september 1903 treedt Troelstra - gedwongen - af als hoofdredacteur. Hij wordt

opgevolgd door Tak. Na diens dood wordt de koers van het blad jarenlang bepaald door een collectieve redactie, een 'republikeins' genoemde redactie, die feitelijk geen hoofdredacteur kent. Die situatie duurt voort tot het uitbreken van de eerste wereldoorlog. Wat men leest bij De Liagre Böhl berust op pure fantasie.

De hoofdstukken in de tweede helft van het boek munten herhaaldelijk uit door dergelijke kleine en grote onjuistheden. Wat verder moet worden opgemerkt is dit, dat De Liagre Böhl regelmatig uitvoerig citeert maar veel minder vaak zelfstandig analyseert en een eigen mening naar voren brengt. Soms kunnen wij ons niet aan de indruk onttrekken, dat De Liagre Böhl niet uit de bronnen citeert maar net doet alsof, nl. daar waar hij gebruik maakt van andermans onderzoek. Om een voorbeeld te noemen: die indruk is heel sterk wanneer men dat wat de schrijver van deze 'biografie' uit Gorters brieven meedeelt vergelijkt met de tekst daarvan zoals deze door Jenne Clinge Doorenbos wordt weergegeven in haar boekje *Wisselend getij*.

Er komen in deze hoofdstukken diverse mededelingen omtrent Gorters leven voor, die men letterlijk of bijna letterlijk bij Jenne Clinge Doorenbos kan aantreffen. Zij is niet de enige, die - wij hebben er geen ander woord voor - wordt geplunderd. Een ander voorbeeld van zijn vreemde wijze van citeren is de manier waarop een enkele keer Rosa Luxemburg wordt aangehaald. Haar brochure *Massastaking, Partij en Vakbonden* wordt zeer gebrekkig weergegeven en wanneer De Liagre Böhl vervolgens spreekt over het "rebellengeduld van Rosa Luxemburg" dan weet men waarachtig niet of men moet huilen of lachen. 'Ongeduld' is wel het laatste waarvan haar theoretische of politieke uiteenzettingen getuigen. Ze zijn stuk voor stuk grondige analyses van de klassenverhoudingen en van de daar achter liggende maatschappelijke werkelijkheid.

Van fouten gesproken: op blz. 355 vertelt De Liagre Böhl, dat Pannekoek bij het uitbreken van de eerste wereldoorlog door de Duitse autoriteiten als ongewenste vreemdeling over de grens werd gezet. De dochter van Anton Pannekoek, mevr. Anneke ten Houten-Pannekoek, heeft de schrijver van deze bespreking ooit meegedeeld (schrijven van 27 september 1995), dat dit op een dwaling berust die men vaker aantreft. Het gezin Pannekoek vertoefde bij het uitbreken van de eerste wereldoorlog in augustus 1914 met vakantie bij de ouders van haar moeder in Arnhem en kon, gezien de oorlogsomstandigheden niet naar Duitsland terugkeren.

Het boek van De Liagre Böhl bevat niet alleen onjuistheden en slordigheden, het gaat bovenal mank aan het volstrekt verwaarlozen van de werkelijke maatschappelijke verhoudingen. Zo hij daarop gelet had, zou De Liagre Böhl zijn hier en daar wat zonderlinge kritiek op Gorter hebben kunnen vervangen door een veel concreter beschouwing. In een brief aan mevr. *Florence Kelley-Wischnewetzky* in New York schreef *Friedrich Engels* ooit (MEW, Bd. 36, blz. 589): "Onze theorie is geen dogma, maar de uiteenzetting van een ontwikkelingsproces, en dit proces omvat opeenvolgende fasen." Dit betekent, dat in verschillende fasen met behulp van dezelfde onderzoeksmethode andere conclusies opdoemen. Gorter bijvoorbeeld verwoordt een totaal andere kritiek op Lenin dan waartoe vijftien jaar later Pannekoek in staat was. Weliswaar komt Gorter ertoe de Russische revolutie van 1917 als een burgerlijke revolutie te karakteriseren, maar het staat hem nog allerminst klaar voor ogen, dat dit gevolgen heeft gehad voor het bolsjewisme en heel de leninistische theorie.

Wat hier gezegd kan worden door Gorters opvattingen tegen de achtergrond van de maatschappij te projecteren, geldt voor diverse veranderingen in diens denken. Een verandering bijvoorbeeld zoals die van rechtgeaard sociaal-democraat in links sociaal-democraat eerst, bewonderaar van het bolsjewisme vervolgens en radencommunist

tenslotte. En waarom is Gorter van burgerlijk individualist, via het spinozisme socialist geworden? Als De Liagre Böhl hierop antwoordt - en dat doet hij in zijn boek - dat dit komt door het lezen van *Das Kapital* en andere werken van Marx, dan antwoorden wij van onze kant dat dit getuigt van een idealistische opvatting omtrent het wezen van onze denk arbeid.

Naar onze mening geeft De Liagre Böhl van deze belangrijke verandering in Gorters leven een onvoldoende verklaring, om niet te zeggen in het geheel geen. Een ander voorbeeld van de idealistische opvattingen, zo men wil idealistische interpretatie, is daar te vinden waar De Liagre Böhl ervan spreekt, dat "De propaganda van de SDP³ weerklink [had] gevonden onder een deel van de Nederlandse arbeidersbevolking". Die weerklink bestond volgens hem hierin, dat in juni 1916 meer dan 20.000 ontevreden demonstreren tegen de toenemende voedselschaarste. Dat dit gebeurde om de doodsimpele reden, dat zij hun maag voelden, komt bij De Liagre Böhl eenvoudig niet op. Bij hun maatschappelijk handelen worden de mensen, wist Marx al, door *belangen* gedreven, niet door ideeën of idealen.

De Liagre Böhl schrijft uitvoerig - dankzij de uitvoerigheid van Jenne Clinge Doorenbos lijkt het - over Gorters reis naar Moskou in 1920. Waar De Liagre Böhl komt te spreken over hetgeen zich afspeelde op het tweede congres van de Comintern baseert hij zich niet op de protocollen van het congres. Op blz. 434 schrijft De Liagre Böhl dat Henriëtte Roland Holst, die tot de congresgangers behoorde, de van bolsjewistische kant op de linkerzijde uitgeoefende kritiek zwijgend heeft aangehoord. Uit de protocollen blijkt, dat zij er niet het zwijgen toe deed. Zij voerde het woord en schaarde zich achter de bolsjewistische kritiek.

Op blz. 435 spreekt De Liagre Böhl van "Het debat dat in 1920 gevoerd werd tussen Pannekoek en Gorter enerzijds en Lenin en Trotsky anderzijds." De woordkeus maakt de werkelijke gang van zaken niet helemaal duidelijk. De oppervlakkige lezer zou de indruk kunnen krijgen, dat hier gesproken werd over het debat dat gevoerd werd in Moskou, waar Pannekoek niet aanwezig was. De uitspraak klopt, wanneer er bedoeld wordt op een schriftelijke gedachtenwisseling.

In hetzelfde hoofdstuk schrijft De Liagre Böhl dat Gorter "zijn toekomstvisie projecteerde op het alledaagse gebeuren." De 'biograaf' heeft er geen flauw idee van dat ook bij Gorter zijn opvattingen resulteren uit een analyse van de maatschappelijke ontwikkeling en de maatschappelijke werkelijkheid.

Ook De Liagre Böhl ontkomt niet aan de wijd en zijd verbreide mythe, dat Gorter na 1920 geïsoleerd raakte, zoals ook de stroming waartoe hij behoorde geïsoleerd zou zijn geraakt. Deze kijk op Gorter ligt ongetwijfeld ook ten grondslag aan het feit, dat zijn dissertatie, waarin het verslag van Gorters politieke activiteiten, eindigt in 1920. In het thans verschenen boek steekt deze mythe nog weer meer dan eens de kop op. Niettemin - één van de diverse tegenstrijdigheden in het boek van De Liagre Böhl - wordt er ook uitvoerig gewag gemaakt van Gorters activiteiten in de jaren '20 toen hij zich bezighield met het werk van de KAPD (Kommunistische Arbeiter Partei Deutschland).

Gorter schreef daarvoor tal van artikelen en brochures, die ook in andere landen dan Duitsland in vertalingen verschenen. Noch hij, noch de KAPD verkeerde in een isolement.

---

3) SDP: Sociaal Democratische Partij, 1909 gevormd na de splitsing van de SDAP op het congres van Deventer.

Wie de marxistische methode van onderzoek hanteert, kijkt anders naar de maatschappelijke werkelijkheid in de mate waarin de maatschappij zich ontwikkelt en verandert. Het is daarom dat men inderdaad Gorter in de context van de tijd moet plaatsen, maar dan wel in de zin zoals wij dat verstaan.

Dat radencommunisten op een later tijdstip bijvoorbeeld op de Russische revolutie een veel scherper kijk hebben gekregen dan Gorter destijds kon hebben komt hieruit voort. Het is geen reden om Gorters zienswijze te kritiseren, het vormt de *verklaring* voor diens toenmalige zienswijze en voor elk van zijn zienswijzen op een gegeven tijdstip. Voor De Liagre Böhl, in wiens boek de maatschappij en haar ontwikkeling schittert door afwezigheid, is van een dergelijke kijk geen sprake. Op blz. 256 bijvoorbeeld schrijft hij, dat "Gorter [destijds] waardering betoonde voor Lenins opvattingen . . .". Dat deze waardering een logisch gevolg was van de toenmalige omstandigheden, is iets wat De Liagre Böhl volledig ontgaat, doordat maatschappelijk onderzoek - vreemd genoeg voor een historicus - bij hem volledig ontbreekt.

Enig begrip voor de opvattingen van de 'linkerzijde' ontbreekt eveneens. Vandaar bijvoorbeeld, het is een van de vele misverstanden waarvan wij reeds reppen, dat hij Gorters *Open Brief aan Lenin* geheel verkeerd interpreteert. Op deze tekst kan, op grond van wat thans bekend is, inderdaad kritiek worden uitgeoefend. Gorter zegt daarin bijvoorbeeld, dat Lenins brochure over 'de linkse kinderziekten' het eerste "slechte boek" van de Russische leider is. Daar denken de hedendaagse radencommunisten totaal anders over. Maar zoals gezegd (zie noot 1), De Liagre Böhl oefent soms de verkeerde kritiek. Dat deed hij 23 jaar geleden en dat doet hij nu opnieuw.

De beschikbare ruimte staat ons niet toe alle onjuistheden en zwakheden van deze zogenaamde 'biografie' te signaleren. We zouden erover kunnen uitweiden dat de persoonlijkheid van Gorter, de mens Gorter, nauwelijks tot leven komt zoals men in een goede biografie zou mogen verwachten. Een van de recensenten heeft terecht opgemerkt, dat "De Liagre Böhl opvallend zuinig, om niet te zeggen krenterig is geweest met wat je menselijke bijzonderheden zou kunnen noemen." (Afgezien dan van de min of meer naar sensatielust zwemende intieme bijzonderheden over zijn leven). Het is een even groot bezwaar als dit, dat De Liagre Böhl op nonchalante en oppervlakkige wijze door de geschiedenis van de arbeidersbeweging en Gorters rol en betekenis daarin, is heengebeend. Studenten in de Nederlandse taal en literatuur kunnen met deze zogenaamde biografie hun voordeel doen. Wie geïnteresseerd is in de strijd van de arbeidersklasse of degene, die voor de theoretische opvattingen daaromtrent belangstelling heeft, kunnen wij alleen maar raden op de uiteenzettingen van De Liagre Böhl geen zinnig moment te vertrouwen. Een goede biografie van Gorter moet nog geschreven worden!

(C.B.)

- 0 -

IN HEEL NOORD-AMERIKA WERD GENERAL MOTORS LAM GELEGD

HET BEGON begin maart met een staking in twee van de 29 in de V.S. gevestigde assemblagefabrieken van General Motors. Drieduizend arbeiders van een paar kleinere bedrijven in Dayton in de staat Ohio, waar respectievelijk remonderdelen en chassis worden vervaardigd, legden het werk neer. Hun actie was een protest tegen het voorneemen om werk uit te besteden aan andere bedrijven, een uitbesteding waardoor bij GM ruim honderd banen verloren zouden gaan.

Doordat in de Amerikaanse auto-industrie het systeem van 'just-in-time' wordt toegepast, dat wil zeggen dat er niet meer in de diverse bedrijven en toeleveringsbedrijven wordt geproduceerd dan waaraan op een gegeven tijdstip behoefte bestaat, had de staking in Dayton aanstonds grote gevolgen. "Voor General Motors", schreef het Amerikaanse blad *Business Week* op 25 maart, "leek het alsof de onderneming getroffen werd door een steeds heviger migraine-aanval." Bij gebrek aan onderdelen moest in de ene fabriek na de andere met de produktie worden gestopt.

Het eerste wat de staking duidelijk aan het licht bracht was de bijzonder grote kwetsbaarheid van 's werelds grootste autoproducent, niet slechts als gevolg van het 'just-in-time'-systeem. Zowel bij Ford als bij Chrysler - de twee naaste concurrenten - is er al geruime tijd sprake van dat de produktie van heel wat onderdelen wordt uitbesteed. Bij Chrysler wordt niet meer dan 30 procent van de onderdelen 'in eigen huis' vervaardigd. Bij Ford is dat 50 procent. Bij General Motors wordt ongeveer 70 procent van de onderdelen gemaakt in totaal 194 eigen bedrijven, waar méér loon wordt betaald dan in de niet tot de onderneming behorende toeleveringsbedrijven¹. Ten opzichte van de concurrentie verkeert GM dientengevolge in een minder gunstige positie door de naar verhouding duurdere arbeidskrachten.

Om de concurrentiestrijd vol te houden ziet GM zich gedwongen, zegt de directie en zeggen de belangrijkste investeerders, meer werk uit te besteden en tal van banen te schrappen. "Wij vechten voor onze toekomst", aldus een arbeider van een der fabrieken in Dayton, "en bovenal vechten wij voor het behoud van werkgelegenheid"².

Uiteraard stond niet slechts de werkgelegenheid in Dayton op het spel. Vandaar dat in minder dan geen tijd de strijd tegen GM zich niet alleen over heel de Verenigde Staten uitbreidde. Op de 13e maart kon er in 22 GM-fabrieken aldaar al niet meer worden gewerkt. Vrijwel terzelfdertijd moesten - door gebrek aan onderdelen - ook de arbeiders van GM-fabrieken in Mexico en Canada naar huis worden gestuurd.

Wat in Dayton begon werd de grootste en belangrijkste staking bij General Motors in 25 jaar. De grootste en belangrijkste staking van na de oorlog werd het niet. Zij zou tenslotte 17 dagen duren. De staking die op 21 november 1945 bij GM uitbrak duurde 113 dagen. Dat was in de periode dat de toen schijnbaar nog 'militante' vakbondsleider Walther Reuter het in de *United Automobile Workers (UAW)* voor het zeggen had. In de jaren nadien was er bij de UAW van bereidheid tot staken nauwelijks nog iets te bespeuren en van enige bereidheid om spontane acties van de achterban, "wilde" stakingen dus, te ondersteunen totaal niets. Na de dood van Walther Reuter, tengevolge van een vliegtuigongeluk, toonde de UAW zich bepaald niet militanter.

De bereidheid tot staken van deze vakbond in maart j.l. kan dan ook niet uit een plotseling ontstaan militantisme worden verklaard. Steve Yokich, de huidige voorzitter van de UAW zei: "We zijn niet bepaald op staken gebrand, maar het enige middel waarmee wij de aandacht van de topmanagers kunnen trekken"³.

Met wij bedoelt Yokich niet zozeer de arbeiders, dan wel de bond. De huidige situatie in de Verenigde Staten biedt de UAW de mogelijkheid zijn machtspositie te versterken. Binnenkort zullen er verkiezingen worden gehouden en banenverlies, niet slechts bij General Motors, maar ook bij Chrysler en Ford en bij anderssoortige bedrijven is nu niet direct iets wat de populariteit van de zittende regering zal vergroten. "In dit ver-

---

1) Gegevens ontleend aan *Business Week*.

2) De arbeider Phil Day, geciteerd uit *Business Week*.

3) Yokich geciteerd uit *Business Week* van 25 maart.

kiezingsjaar”, zo heeft *Business Week* geconstateerd⁴, “is het van veel belang, dat de werkgelegenheid niet wordt aangetast.

Daar komt bij, wat voor de UAW nog van meer betekenis is, dat komende herfst moet worden onderhandeld over een nieuwe cao voor de hele auto-industrie. Hoe krachtiger de UAW zich opstelt in dit conflict met General Motors, hoe meer de bond hierbij uit het vuur kan slepen, des te beter zal straks haar uitgangspositie aan de onderhandelingstafel zijn. Zo moet er in het vakbondskantoor geredeneerd zijn en zo is er ook volgens *Business Week* aldaar geredeneerd⁵, welk blad er zijn lezers op wijst, dat de UAW nergens zoveel kans op succes had - of dacht te hebben - dan bij het, om de hierboven genoemde redenen zo kwetsbare General Motors en juist daarom zich maar al te graag achter de Dayton-arbeiders schaarde toen die uit protest tegen het uitbesteden van werk de arbeid neerlegden.

Het kon er vervolgens op lijken, dat de UAW de belangen van alle stakers behartigde. Maar bij nadere beschouwing kon dat toch niet worden beweerd. Stakingsgeld werd alleen maar uitgekeerd aan diegenen die lid van de bond waren. Dat betekende, dat de rest op de steun was aangewezen. Het GM-management kreeg daardoor de gelegenheid om er bij de overheid op aan te dringen géén uitkering te verstrekken. De directie hanteerde daarbij het argument dat de staking een nadelige invloed had op de Amerikaanse economie en dat er derhalve zo spoedig mogelijk een einde aan diende te komen. De vakbond dacht er kennelijk net zo over. Dat de niet-georganiseerde arbeiders in grote financiële moeilijkheden zouden komen deerde de bond derhalve volstrekt niet.

Kwetsbaar of niet, de UAW bleek aan GM bepaald géén gemakkelijke tegenspeler te hebben. De vice-president van dit automobielconcern - door *Business Week* geschetst als iemand die voor geen kleintje vervaard is - hield voet bij stuk. Dat verklaart de duur van de staking, die - zoals gebruikelijk - eindigde met een compromis, dat - even gebruikelijk - zowel werd gepresenteerd als een succes voor de bond dan wel als een succes voor General Motors. Dat laatste deed *The Wall Street Journal* en niet zonder reden.

General Motors zegde toe de werkgelegenheid in de fabrieken in Michigan en Ohio te zullen uitbreiden en heeft verder toegezegd het schrappen van 122 banen in de fabrieken in Dayton te zullen uitstellen tot 2004. Bovendien krijgen de werknemers daar bonussen van 2000 dollar per persoon. Voor de onderneming, die in 1995 een nettowinst van zeven miljard dollar maakte, was dat geen al te groot offer. De kwestie van het uitbesteden van werk bleef overeind. Het zogenaamde succes van de UAW komt hierop neer, dat men de zaak waarom het ging heeft laten vallen voor wat zilverlingen.

---

4) *Business Week* van 25 maart.

5) Idem.

- o -

BOEKBESPREKING

EEN MAGER VERHAAL OVER EEN ARCHIEF

DE IN 1942 door de Duitsers gefusilleerde Nederlandse socialist Henk Sneevliet heeft een omvangrijk archief nagelaten, dat inmiddels berust bij het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam. Over dat archief en over zijn bemoeiing daarmee heeft Sneevliets schoonzoon Sal Santen een klein boekje geschreven, dat

inmiddels is uitgegeven door *De Bezige Bij*. Om maar meteen met de deur in huis te vallen: de onbenulligheid van dit boekje maakt dat men zich met verbazing afvraagt, waarom de uitgever het een publikatie waard heeft geacht. Boeiend schrijven kan Sal Santen niet. Wat hij te vertellen heeft, heeft hetzij bijzonder weinig om het lijf, hetzij getuigt van zijn grenzeloze naïviteit.

Over die naïviteit hebben wij ons al eerder verbaasd bij lezing van Sal Santens min of meer autobiografisch relaas, dat verscheen onder de titel *Adios Companeros*. Toen hebben wij ons al met verwondering afgevraagd, hoe het mogelijk was dat iemand die zo weinig te vertellen had over de sociale en historische betekenis van de gebeurtenissen die hij beleefd had of waarbij hij direct betrokken was, daar zo ongegeneerd over kon leuteren. De opvattingen en zienswijzen van Sal Santen, voor zover men van zienswijzen en opvattingen kan spreken, zijn niet veranderd. Over het wezenlijke karakter van bolsjewisme, maoïsme of troztkisme schijnt hij nimmer te hebben nagedacht. In hoeverre hij kritische literatuur daarover ooit onder ogen heeft gehad, is een open vraag.

Dat het op orde brengen en veilig stellen van een omvangrijk archief een tijdrovend karwei is dat bovendien veel inspanning en betrokkenheid vergt, spreekt vanzelf. Het geldt niet alleen voor het archief van Henk Sneevliet, het geldt ongetwijfeld voor ieder archief dat omvangrijk en bovendien van betekenis is. Dat Sal Santen telkens weer de nadruk legt op de zorg en de tijd die hij daaraan heeft willen en moeten besteden, doet ietwat dikdoenerig en soms lachwekkend aan. Afgezien van enkele bijkomstigheden is niettemin dit de inhoud van zijn verhaal, waarbij hij bovendien natuurlijk nog ingaat op de diverse onderdelen van dat archief, dat wil zeggen uiteenzet op welke perioden van Sneevliets leven het materiaal betrekking heeft. Die perioden echter zijn allerminst onbekende stof en elders beter geschetst.

Waarom in het tweede hoofdstuk allerlei zeer intieme gebeurtenissen uit het leven van Sneevliets eerste en tweede vrouw verteld moeten worden in een relaas over het archief, blijft elke lezer volstrekt onduidelijk.

Dat koningin Wilhelmina in augustus 1946 aan de weduwe van Sneevliet postuum haar deelneming heeft betuigd, is vanzelfsprekend een feit dat men eerder in een biografie zou verwachten dan in een 'opstel' over het archief. In de bewuste brief (in het boekje op blz. 77) valt te lezen, dat Wilhelmina Sneevliet herdenkt als één die een "offer heeft gebracht voor de vrijheid van ons dierbaar vaderland." Of de *internationalist* Sneevliet haar dergelijke woorden in dank zou hebben afgenomen valt sterk te betwijfelen. Het offer dat hij met zijn leven heeft gebracht zal hij ongetwijfeld hebben willen zien als een offer voor de revolutionaire zaak en de strijd van de arbeidende klasse. Eerbetoon van de Nederlandse vorstin zou hij naar onze mening met zeer gemengde gevoelens hebben ontvangen. Wij geloven dat dit eerbetoon hier beter had kunnen worden weggelaten.

Wat de biografische passages in het boekje betreft: zij steken maar zeer armetierig af bij al datgene wat er in eerdere biografieën is verschenen.

Het boekje wordt voorafgegaan door een enigszins verkort *Ten Geleide*, dat Sal Santen eerder liet verschijnen in de vorig jaar uitgegeven briefwisseling door het IISG tussen Sneevliet en Henriëtte Roland Holst. Dat hij het hier nog een keer heeft laten afdrukken heeft ons niet minder verbaasd dan het hele boekje.

(C.B.).

GOED GEGREPEN IN EEN GRABELTON

- EEN KLEIN WEERWOORD

- door Jasper Schaaf -

IN HET aprilnummer van *Daad & Gedachte* is mijn boek *De toekomst van het individu als sociaal wezen* besproken en bekritiseerd onder de titel *Greep in een grabbelton*. Het is plezierig en goed te zien dat *Daad & Gedachte* zo actueel is en kort na de publicatie al tot een bespreking komt.

Op de kritiek enkele opmerkingen als weerwoord. De term grabbelton slaat óók op het feit dat het hedendaags individualisme voor veel mensen, ook voor jongeren, vaak heel verwarrend is. Een verwarrende wirwar van feiten. Steeds individueler? Waar gaat dat heen?

Mijn greep in de grabbelton wil een rode draad laten zien die als conclusie in het hele boek aanwezig is: er is geen groei van werkelijke individualiteit mogelijk zonder een sterke sociale vervlochtenheid.

Anders gezegd: de centrale these van het boek is dat individualisme een groeiende sociale vervlochtenheid veronderstelt en dat de toenemende wederzijdse afhankelijkheid een sterke ontwikkeling van de individuele persoonlijkheid niet kan ontberen. Op dit thema borduurt het hele boek voort. Geconcretiseerd aan vele voorbeelden.

Daarbij beweegt het boek zich sterk op een *ideologisch* niveau. Het betreft in hoge mate bovenbouwverschijnselen. De materiële verhoudingen, de produktieverhoudingen en de klassenstrijd *veronderstel* ik hierbij. Een achtergrond-analyse hierover laat ik echter welbewust in flinke mate buiten beschouwing. In één boek hoeft niet alles verklaard te worden, waar elders al goede verklaringen voorhanden zijn. Lees Marx.

Ik stel geenszins dat het ideologische of de moraal doorslaggevend is in maatschappelijke veranderingen, maar wel - met Marx - dat bewustwordingsprocessen óók een rol spelen. Mijn uitgangspunt is geenszins voluntaristisch. Als *Daad & Gedachte* een voluntarisme bespeurt, dient een dergelijke bewering naar mijn mening goed onderbouwd te worden. Dat de moraal produkt is van klassenverhoudingen hoef ik niet nog eens uit te leggen, wanneer ik me in heel het boek sterk laat leiden door marxistische analyses. "Té vanzelfsprekend" leidt tot onleesbaarheid.

Met *Daad & Gedachte* ben ik het volkomen eens dat de vakbeweging onverbreekbaar verbonden is met de kapitalistische produktiewijze. Maar wat is de consequentie? De klassenstrijd moet *nu* gevoerd worden in de huidige burgerlijke maatschappij. Zo ook *in* de vakbeweging. Een marxist kan zich niet buiten de bestaande maatschappij en haar instituties stellen. Doet hij dat wel dan houdt hij op marxist te zijn. Waarmee ik overigens nog niet zeg dat ieder zich nu op de vakbeweging moet storten; dat is een vraagstuk apart.

Mijn vermeende leninisme wordt nogal makkelijk geponeerd. Dat hét socialisme in de USSR ooit bestond beweer ik nergens. Naar mijn mening is voor het bereiken van socialisme en communisme een lange weg, een lange strijd nodig. Dit houdt ook in dat er ooit onvolkomen vormen van bepaalde maatschappijtypen kunnen bestaan. In die zin durf ik wel te spreken over een reëel bestaand socialisme. Maar daarmee is nog niet gezegd dat de term leninist mijn persoon ook keurig dekt. Eerder is er een discussie heropend. En dat ik Mattick versus Marcuse niet noem? Het boek is geen encyclopedie.

Tot zover het weerwoord. Als er een discussie wordt geopend waar mijn boek een

rol in speelt, is er al heel wat bereikt. Als *Daad & Gedachte* gelijk heeft dat mijn boek het karakter heeft van "hardop denken", dan hoop ik dat de lezer meedenkt. Er moet meer worden nagedacht, ook al wordt er dan misschien iets minder beweerd!

- 0 -

WAT WORDT ER ANDERS IN SPANJE?

WAT WORDT er anders in Spanje nu de sociaal-democratische regering van Felipe González plaats heeft moeten maken voor een regering waarvan José Maria Aznar van de conservatieve Partido Popular de premier is? Het antwoord op die vraag werd onlangs in de straten van Madrid aan een verslaggever gegeven. De aangesprokene haalde de schouders op en zei: "Wat maakt het voor een verschil of je nu door de hond of door de kat gebeten wordt?"

De journalist in kwestie, correspondent van een buitenlandse krant, vond het wat kras gezegd en overdreven. Maar hij moest toegeven, dat - de verkiezingsredevoeringen en de verkiezingsleuzen ten spijt - de beleidsvoornemens van het nieuwe kabinet, afgaande op dat wat er tot dusver bekend van was geworden, nu niet direct op een duidelijke koersverandering wezen.

"Dit is een regering die diepgaande verandering wil. Zij is centralistisch en hervormingsgezind", verklaarde Aznar toen hij zijn eerste persconferentie gaf. Maar toen hij, na twee maanden van moeizame kabinetsvorming, die woorden sprak, had hij al de nodige concessies moeten doen en had hij - voor zover hij het nog niet wist - ervaren, dat het in de politiek niet gaat om datgene wat men wil of zegt te willen, maar om hetgeen mogelijk en op grond van de gegeven maatschappelijke verhoudingen noodzakelijk is.

González, zo schreven de kranten bij zijn afscheid uit de politiek - wat volgens sommigen bepaald geen afscheid voor goed zou zijn - is de man die Spanje Europa heeft binnengeloodst en het tot een volwaardige partner binnen de Europese Gemeenschap heeft gemaakt; onder zijn bewind is Spanje een ander land, een modern land geworden. Het klinkt allemaal fraai, maar het zegt in feite weinig over de werkelijke betekenis van de achter ons liggende jaren. En het is op de keper beschouwd niet waar.

De sociaal-democratische partij en González hebben het moderne Spanje niet gevormd. Het moderne Spanje is het produkt van het moderne kapitalisme, dat zich al onder Franco begon te ontwikkelen en dat zich tenslotte, om die ontwikkeling niet te remmen en tenslotte te stuiten, van de knellende boeien van het franquisme diende te bevrijden. De kapitalistische onderbouw eiste een kapitalistische bovenbouw. De enige weg daarheen voerde in Spanje naar de door González gemoderniseerde - dat wil zeggen aan de kapitalistische behoeften aangepaste - sociaal-democratische partij.

Wat zich, voor ieder zichtbaar, in Spanje op het *politieke* toneel ook mag hebben afgespeeld en voor het oog van het publiek de oorzaak van de regeringswisseling lijkt, in werkelijkheid, maar zoals altijd achter de schermen, gaat het hierbij om *maatschappelijke* belangen, dat wil zeggen die van het kapitaal. Onder de gewijzigde verhoudingen zijn deze beter gediend met een ander kabinet.

Dat andere kabinet - de regering-Aznar - kon, wilde het van de meerderheid in de Cortez verzekerd zijn, slechts tot stand komen dank zij tal van concessies aan de Catalaanse nationalisten.

Tegen hun streven naar een zo groot mogelijke autonomie voor Catalonië en Bas-

kenland waren Aznar en zijn Partido Popular altijd scherp gekant. Nog voor Aznar zijn kabinet aan de Cortez voor kon stellen was hij genoodzaakt enkele dingen te doen, die hij en de zijnen altijd, en ook nog tijdens de jongste verkiezingscampagne, ten sterkste hadden afgekeurd: meer autonomie voor Catalonië en een Bask als minister van binnenlandse zaken.

Men kan dat, met Felipe González, politiek opportunisme noemen. Het is in ieder geval een volgende stap op de weg, die ook González zelf bewandeld heeft, de kapitalistische weg, de weg die de politiek door de maatschappelijke verhoudingen wordt voorgeschreven. De geschiedenis wordt door mensen gemaakt. Maar wat zij doen hangt in niet geringe mate af van de omstandigheden en de verhoudingen die zij aantreffen.

*

Catalonië en Baskenland zijn, samen met Asturië, de industrieel het meest ontwikkelde delen van het Iberisch schiereiland.

Zeker Catalonië kan niet zonder de Spaanse binnenlandse markt, zomin als de agrarische districten van Spanje de export van hun produkten naar Catalonië en andere regio's kunnen missen. Bovendien: naarmate in *alle* provincies van Spanje het kapitalisme de heersende produktiewijze wordt verliezen oude tegenstellingen als die tussen Barcelona en Madrid hun betekenis.

Aznar heeft de overeenkomst met Jordi Pujol, de leider van de Catalaanse nationalisten, "een historische mijlpaal" genoemd.

- o -

OOIT ZO ZOUT GEGETEN?

HEBT U ooit geweten, lezer, dat er zoiets bestond als een "radencommunistische gedachte"? Vast niet. U hebt stellig nooit beter geweten, dan dat onder radencommunisme een bepaalde kijk op de maatschappelijke ontwikkeling en de klassenstrijd moest worden verstaan. Het is ongetwijfeld nooit bij u opgekomen, dat het daarbij om iets anders zou gaan dan om een analyse van de zich gestaag, als gevolg van sociale tegenstellingen, wijzigende werkelijkheid.

Gelukkig, mogen we wel zeggen, dat we in ons midden nog zo iemand als Igor Cornelissen hebben, die wel beter weet. Hij immers noemt in de hem in *Het Parool* ter beschikking staande rubriek het radencommunisme "een gedachte". En als u zou vragen in wiens hoofd die gedachte dan wel mocht zijn opgekomen, dan heeft Cornelissen het antwoord klaar. Van de "radencommunistische gedachte", schrijft hij, "was Gorter de bedenker" (!).

Uit het hoofd van Gorter! U hebt natuurlijk altijd gedacht dat het om een maatschappelijk proces ging, waarvan de eerste symptomen in het tweede tiental jaren van deze eeuw in Duitsland, in Engeland en (tot op zekere hoogte) ook in Rusland zichtbaar werden. U was er vast en zeker heilig van overtuigd dat, om hier maar enkelen te noemen, marxisten als Otto Rühle en Johann Knief de eersten waren die deze symptomen waarnamen en de betekenis ervan verstonden. En het is u natuurlijk niet ontgaan, dat deze marxisten al spoedig vaststelden, dat dit soort ontwikkelingen na 1917 in Rusland werden onderdrukt.

En hebt u niet altijd gemeend, dat de hier bedoelde verschijnselen geanalyseerd en beschreven werden lang voordat het woord "radencommunisme" - bepaald niet door Gorter als eerste - werd gebruikt?

Cornelissen weet het beter en helpt u uit de droom. Het radencommunisme is een gedachte, het is door Gorter bedacht! Hebt u het ooit zo zout gegeten?

- o -

WERKELIJK VERBIJSTEREND

IN HET op woensdagavond 1 mei j.l. uitgezonden tv-programma NOVA werd - dit naar aanleiding van de zojuist verschenen, elders in dit nummer van *Daad & Gedachte* besproken Gorter-biografie - ook aan deze dichter en socialist enige aandacht besteed. Dat tot hen die een bijdrage aan deze uitzending leverden ook Elspeth Etty behoorde, die niet over de dichter, maar over 'de revolutionair' Gorter haar zegje kwam doen, wekte - gezien haar politieke verleden - enige verwondering. Die verwondering nam toe toen zij ervan gewaagde, dat zij zich, met betrekking tot Gorter, "ook wel eens" onledig had gehouden met een even onnozele als volstrekt zinloze bezigheid. Zij probeerde namelijk zich "voor te stellen wat er gebeurd zou zijn als hij bijvoorbeeld in deze tijd of in de jaren '60 zou hebben geleefd."

Bij het vernemen van hetgeen zij zich dan wel voorstelde maakte de verwondering plaats voor verbijstering. Zij vergeleek Gorter met de leden van de Baader-Meinhof-groep (bekend als de Rote Armee Fraktion) of andere terroristen (!).

Over Gorters opvattingen, over zijn kijk op de maatschappelijke ontwikkeling en over zijn Marx-interpretatie om wat te noemen, kan verschillend worden gedacht en werd en wordt ook in de kring van zijn engere geestverwanten verschillend gedacht. Dat hij echter, als marxist, geen enkel heil zag in terrorisme en zich nooit anders dan *tegen* het terrorisme als strijdmethode heeft gekant, is niet aan twijfel onderhevig.

Elspeth Etty noemde Gorter "extreem radicaal". Dat kan men beamen, vooral gelet op het feit, dat hij zich radicaal heeft gekeerd tegen die opvattingen die uitgerekend zij lange tijd als lid van de CPN in al haar naïviteit heeft gehuldigd. Dat maakt haar, wil het ons voorkomen, nu niet direct tot iemand die aangewezen is om over de betekenis van Gorter het woord te voeren.

Elspeth Etty was niet de enige die in dit tv-programma een scheve schaats sloeg. De lezer moet het ons vergeven, dat de naam van de andere 'deskundige' ons ontschoten is. Wat hij zei kwam hierop neer, dat Gorter, telg van een ontwikkelde predikantenfamilie die als jongeman een goede - universitaire - opleiding genoot en zich door zijn wijze van kleding en ook in ander opzicht duidelijk van de arbeidersklasse onderscheidde, met *echte arbeiders* wel nooit enig contact zou hebben gehad.

Men vraagt zich af waar hij deze 'wijsheid' heeft opgedoken. In diverse, aan het leven van Gorter gewijde publikaties wordt telkens weer beschreven hoe hij als spreker optrad in talloze bijeenkomsten waarin de overgrote meerderheid van zijn toehoorders uit arbeiders bestond.

Nog vele jaren na Gorters dood wisten arbeiders die deze bijeenkomsten hadden bezocht met geestdrift ervan te verhalen. Uit hun bewoordingen bleek dan duidelijk hoe sterk de indruk was die Gorter op hen had gemaakt. Een van hen - inmiddels uiteraard sinds lang overleden - hebben wij ooit Gorter horen beschrijven als "een professor van de revolutie die aan arbeiders college gaf." Men mag over een dergelijke typering denken zo men wil. Maar ze toont wel aan dat zo'n zich als woordvoerder geroepen voelende in een televisie-uitzending een waarlijk hopeloos figuur sloeg voor ieder die ook maar een heel klein beetje van Gorter afweet.

- o -